

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza. A Kádár Dániel apátplébános által évtizedeken át vezetett Orlay-utcai templomnak **nincs önálló technikai száma!**

Ezért javasoljuk, hogy a másik rendelkezési lapon kezdeményezettként tüntesse fel a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma: 0011

A rendelkező nyilatkozatokat tegye külön-külön szabványméretű borítékba, írja rá saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, majd a lezárt borítékokat mellékelje adóbevallásához.

Köszönjük, hogy gondol ránk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

Lukácsi Kristóf

(1804-1876)

Művelődési múltunk évkönyveiben lapozgatva gyakran találkozunk olyan alkotó egyéniségekkel, akik kettős nemzetiségi kötődésük tudatában gyökerező munkásságukkal a közös haladási törekvések szolgálatába szegődtek. Ilyen küldetés teljesítésére választotta ki a providencia Lukácsi Kristófot, akiben annyira összeforrott az örmény és a magyar, hogy azok egymást kiegészítve teremtették meg alkotó munkássága kibontakozásának feltételeit.

Egyéniségének e vonását emeli ki közeli barátja és jó ismerője, gr. Kuun Géza, amikor azt írja róla, hogy „bár származására nézve örmény, de teljes szívvel magyar volt, azonban úgy volt magyar, hogy saját faja iránt viseltetett szeretete fogatkozást nem szenvedett.”

Lukácsi Kristóf erdélyi örmény családban látott napvilágot 1804 március 30-án Belső-Szolnok megye Bethlen nevű nagyközségében. Szülei a közeli örmény metropoliszból, Szamosújvárról telepedtek a Nagy-Szamos vidékére, hogy kereskedői életvitelüknek újabb térségben keressenek érvényesülési lehetőséget. Apjának, Lukácsi Joachimnak a szamosújvári tanácsház alatt volt boltja, melyet a későbbiekben papi „patrimoniális fundus”-nak jelölt ki.

Lukácsi Kristóf a szamosújvári örmény fiúiskolában kezdte tanulmányait, melyeket a gyulafehérvári római katolikus gimnáziumban kiváló eredményeket felmutatva folytatott. Mélyen vallásos meggyőződéséből fakadó hivatásérzetének engedett, amikor úgy határozott, hogy tanulmányait a bécsi egyetem teológiai fakultásán teljesíti ki. 1822 december 20-án szentelték pappá Bécsben, örmény szertartás szerint. Hazatérését követően az erdélyi római katolikus püspökség Szamosújvárra nevezete ki segédlelkésznek (cooperator). A szelíd lelkületű és kiváló tudású Lukácsi, aki minden idejét nyája gondozásával, a szegények istápolásával és tanulással töltötte, tíz éven át szolgált szamosújvári híveit, akik előtt a legnagyobb tiszteletben állott. Kiváló képezettségét, munkabírását és imponáló nyelvtudását egyházi felettesei is értékelték, akik 1837-ben a gyulafehérvári római katolikus gimnáziumba nevezik ki tanárnak. A neves oktatási intézményben tanított Lukácsi húsz éven át filozófiát és klasszikus nyelveket úgy, hogy tudásával és kitűnő nevelői érzékével kivívta tanítványai szeretetét és elöljárói megbecsülését. Előbb szentszéki ülnöknek választották meg, majd 1853-ban a gimnázium igazgatójának nevezték ki. Három esztendőn át irányította hozzáértéssel és lelkiismeretesen a gimnáziumot, mígnem a Gondviselés felkínálta számára a hazatérés lehetőségét. Ugyanis Gajzágó Kristóf halálával megüresedett a szamosújvári örmény katolikus egyház plébánosi tisztsége, melynek betöltésére a város, kegyúri jogánál fogva, az immár két évtizede visszavárt Lukácsi Kristófot választotta meg. Dr. Haynald Lajos, az erdélyi egyházmegye főpásztora, a város óhaját tiszteletben tartva, még abban az évben kinevezi szamosújvári plébánosnak és Belső-Szolnok megye főesperesének.

Lukácsi Kristóf nehézségek nélkül illeszkedett vissza a számára otthonos környezetbe és a

helyi örmények sajátos életvitelébe. Keresztényi alázattal vállalta hívei lelki gondozását, az elesettek megsegítését, a közhasznú társadalmi-művelődési törekvések felkarolását, s a tudományok ápolásának fáradtságos munkáját. Plébánosi minőségében, nagy jelentőséget tulajdonított egyháza közösséget szervező és vezető szerepének, melyben népe fennmaradásának biztosítékát látta, mert „ha igaz azon mondás, hogy nyelvében él a nemzet, akkor ép oly kevésbé vonhatjuk azon állítás valóságát kétségbe, hogy az egyháznak a szertartásban, a liturgikus nyelvében él minden felekezet” - állítja nyomatékosan. Ilyen irányban végzett munkássága fő célkitűzésének tartotta az egykor fennálló, de külső beavatkozás következtében megszüntetett erdélyi örmény katolikus püspökség visszaállítását. Erre vonatkozó nézeteit írásban is kifejtette. Az Adalékok az erdélyi örmények történetéhez (Kvár 1867) című munkájában meggyőző természetjogi és történelmi érveket sorakoztat fel az akkor már másfél évszázadon át húzódó egyházi kérdés megnyugtató megoldása érdekében.

Érveit, 1872-ben történt római utazása alkalmával a Szentszék előtt is előadta, anélkül, hogy kérésére határozott választ kapott volna. Magas egyházi hivatalából eredendően Lukácsi Kristóf a szamosújvári örmény katolikus iskolaszék elnöki tisztségét is betöltötte, mely a mindenkori plébános feladatkörébe volt utalva. A szamosújvári örményeknek és a város vezetőségének ebben az időben fő célkitűzései közé tartozott az 1854-ben megszüntetett örmény gimnázium visszaállítása. Lukácsi ösztönzésére, a városi tanács 1861-ben egy négyosztályú gimnázium felállítására tett javaslatot fogadott határozatba, melyet jóváhagyás végett a felsőbb hatóságoknak továbbított. Miután a bécsi udvar, a főkormányzók és az erdélyi püspökség ajánlására engedélyezte a saját költségen felállítandó középtanodát, az új oktatási intézmény már a következő évben megkezdhette működését. A gimnázium igazgatói tisztségét a város plébánosaként Lukácsi Kristóf volt hivatva betölteni, aki tudása legjavát adva, tizenöt éven át, egészen 1876-ban bekövetkezett haláláig vezette az intézmény mindennapos tevékenységét. Ügyszeretét és önzetlenségét bizonyítja, hogy munkájáért fizetést vagy valamilyen más jellegű anyagi juttatást nem fogadott el.

A szamosújvári magyar tannyelvű örmény katolikus gimnázium gondosan és körültekintően volt megszervezve, melyben kiváló tanári kar fejtette ki tevékenységét. Ennek sorában olyan nevek tűnnek fel, mint Cetz Gergely, Novák Gerő, Csákány Adeodát, Bárány Lukács, Esztegár László és Szongott Kristóf, akik sikeres oktatói-nevelői munkásságuk mellett szakírókként is felhívták magukra kortársaik figyelmét. Az itt végzett magasszínvonalú munka eredményeit a felettes iskolai szervek is megaláztatással nyugtázták. Az erdélyi püspök, aki egyben tankerületi főigazgató is volt, 1869 július 2-án kelt levelében a következőket írja Lukácsnak: „Méltóságod igazgatása alatt álló szamosújvári tanodának május hó 20-án általam tett megtekintése alkalmával örömmel láttam a tanulásban résztvevő ifjúság szép számát és örömmel győződtem meg a tanári kar szorgalmáról és tanítványinak sikeres igyekezetéről.” Néhány évvel később, 1874 május 26-án dr. Fogarassy Mihály erdélyi püspök látogatta meg az iskolát és megaláztatással tapasztalta az itt folyó oktatás magas színvonalát, a diákok tudását és példás magaviseletét, a szemléltető eszközök és tudományos gyűjtemények gazdagságát, melyről azt írja, hogy „mindez erdélyi viszonylatban unicum.” Jóval Lukácsi halála után, 1890-ben Trefort Ágoston kultuszminiszter is megtisztelte látogatásával a szamosújvári gimnáziumot és az itt folyó munkáról, az iskolában uralkodó hazafias szellemiségről lapidárisan úgy nyilatkozott, hogy „Ez az iskola missziót teljesít!” Trefort miniszter szavaiban minden benne van!

Szamosújvár polgárai, a helyi tanács jól ismerte és értékelte Lukácsi Kristóf fáradhatatlan egyházi, nevelői és tudományos munkásságát. Azért, hogy iránta érzett tiszteletét méltóképpen kifejezze és érdemeit, melyeket „az emberiség, hazá, nemzetünk és városunk érdekeinek előmozdítása körül szerzett” elismerje, 1867 március 8-án tartott közgyűlésén nyilvánosan is köszönetet mondott a város kiváló fiának és egyúttal határozatba foglalta Lukácsi olajfestésű

arcképének elkészítését.

A következő években Lukácsi Kristóf elhatalmasodó köszvénye miatt mind többet betegeskedett. Igazgatói székéből 1876 szeptember 7-én vezette utoljára a tanári tanácskozást. A következő napokban hirtelen megbetegedett és szervezete a gondos ápolás ellenére sem tudta legyőzni a heveny tüdőgyulladást. 1876 október 24-én távozott az élők sorából. A város templomainak harangjai azonnal tudatták a hívőkkel a szomorú hírt, a gyászt, mely a városra borult. Amint azt a korabeli gyászjelentésből olvashatjuk „boldogultban a katolikus egyház egy vallásos, szelíd lelkületű, felemelkedett szellemű papját, az örmény katolikus papság díszét, a város tevékeny jó polgárát, hívei a gondos lelkipásztort, a tudomány és a hazai történet, irodalom nagymíveltségű és lankadatlan szorgalmú bajnokát, a haza a megpróbáltatásokban is tántoríthatatlan hű fiát, az árvák és szegények, kiknek boldogítása vala munkás életének végakaratóban is nyilvánított legfőbb törekvése - jótevőjüket és gyámolukat vesztek el.”

Lukácsi Kristóf földi maradványait előbb a plébániatemplom sírboltjába temették, majd 1889-ben az általa alapított fiú árvaintézet kápolnájában helyezték örök nyugalomra. Tekintélyes vagyonának egy részét, 20000 forintot a Szent Gergely örmény katolikus fiúárvaházra és szintén 20000 forintot az örmény katolikus püspökségre hagyta, amennyiben ez halálát követően tíz év alatt visszaállítódna. Ha nem, az előbbi intézményre maradjon.

Lukácsi Kristóf nevét a magyar történetírás is számon tartja, mint aki a magyar és örmény nép múltjában fellelhető érintkezés terén végzett elmélyült és sokoldalú kutatásokat. A hazai örménység múltja tanulmányozásának fontosságára hívja fel a figyelmet abban a levélben, melyet Markovics János erzsébetvárosi ügyvédnek írt: „Én örülök annak, hogy kedvet kapott az örmény régiségek kutatására, ez egy kimeríthetetlen kincsesbánya, mely minél több oldalról és többek által műveltetik, annál jobb, mert nyer világosságban, sokoldalúságban és mi földolog, történelmi igazságban, melynek keresése fő feladata a historikusoknak. Dolgozzunk csak szorgalmasan, kedves barátom, én itt is lelkesítem fiatal paptársainkat, hogy tanulmányozzák nemzetünk politikai, egyházi történetét, mert csak ezek ismerete által ébreszthetjük fel nemzetünkben a nemzeti érzületet...”

Mélyreható történelmi feltárásai előfeltételének és nélkülözhetetlen munkaeszközének Lukácsi a széles nyelvismeretek megszerzését tekintette. Már fiatal korában kilenc nyelv, az örmény, magyar, román, német, latin, ógörög, francia, olasz és angol ismeretével vértette fel magát, hogy könyvtári kutatásai során a forrásokat eredeti szövegösszefüggésükben tanulmányozhassa. Ez segítette hozzá, hogy a magyar őstörténetre vonatkozóan értékes adatokat gyűjtsön össze. A történelmi emlékeket, melyeket „az örmény kútfőkben találtam, lejegyeztem, kiváló gondot fordítva nyomtatásaimban mindenkor a magyar fajú népekre vonatkozó történelmi adatok összegyűjtésére...” Önzetlenségét és szerénységét bizonyítja, hogy kezdetben csak mások kutatásait szerette volna feltárásaival elősegíteni, de adatgyűjtéseinek előrehaladásával és önbizalmának erősödésével benne is kialakult az igény a saját neve alatt megjelenő munkák megírására és kiadására.

Lukácsi Kristóf első nagykitekintésű munkája a *Historia armenorum Transsilvaniae* (Bécs 1859), melyet Bozági Jakab bécsi mechtarista érseknek ajánlott. A tacitusi tömörséggel és veretes latin nyelven megírt *Historia armenorum* szövegének tanulmányozásából már kitűnik Lukácsi forráskezelésének megbízhatósága és pártatlan történelemszemlélete. Az írott források és a szóbeli hagyományok értékesítésével megírt szintézis az erdélyi örmények viszontagságos történetét adja elő úgy, annyira kimerítően és részletesen, hogy ez napjainkban is nélkülözhetetlen segédeszköze mindazoknak, akik e népcsoport gazdasági és művelődési életének eredményekben gazdag múltját tanulmányozzák.

A magyar nép és nyelv eredete, őstörténete és hosszas vándorlásának kérdése Lukácsi kutatásaiban visszatérő témaként jelentkezik. Az ezzel kapcsolatosan felvetődött kérdések tisztázása feltételezte a keleti népek irodalmának beható tanulmányozását és az ezekben

fellelhető adatok feltárását, összegyűjtését és tudományos rendszerezését. Horváth István (1794-1846) volt az, aki a szerteágazó ősi rokoni kapcsolatok felderítése érdekében felhívással fordult a hazai örmény értelmiségiekhez: „Ki leszen a gondoskodó új hazájáról a közöttünk lakó örmények között, kik könnyebb használhatás végett felfordítják számunkra az örmény írókból a magyar népeket tárgyazó helyeket?” A felhívásból Lukácsi kiérezte a szinte kötelességszerűen reá háruló feladat elvégzésének fontosságát, hiszen már bécsi tanulmányainak éve alatt elkezdte az „Armenia irodalmi mezején a magyar régiségi anyagokat gyűjteni,... magyar néptörzseket tárgyazó tudósításokat összeszedni és azokat a magyar tudósok asztalára tenni” A több mint két évtizeden át töretlen szorgalommal végzett kutatások eredményeként 1850-ben írta meg A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei. Eredeti örmény kútfők után című munkáját, melyet elbírálás végett a Magyar Tudományos Akadémiának nyújtott be. A kézirat gondos áttanulmányozása után, az intézmény nevében ennek titkára, Toldi Ferenc válaszolt. Bírálataiban rámutatott a téma fontosságára és arra, hogy a két kötetre terjedő tudományos munka „őstörténetünk egy rég sajnálva érzett hézaga pótlását tette lehetővé, oly adatokat, összevetéseket és kutatásokat adván, melyek nyomán remény gerjed miszerint azoknak más irányú vizsgálódásokkal összevetése után, új, talán váratlan világosság derlend némely fontos, de eddig felette kétes kérdésekre. Ehhez képest az akadémia a nevezett osztály óhajtását osztva a maga részéről kívánatosnak tartja a munka mielőbbi kiadását.”

A kedvező elbírálás és értékelés dacára, talán anyagi megfontolásokból, az értékes mű kiadása elmaradt. A sine die halasztás felkínálta szerzőjének a lehetőséget arra, hogy munkáját átvizsgálja, pontosítsa, újabb adatokkal és egy újabb fejezettel egészítse ki. Lukácsi szilárdan meg volt győződve feltárásainak hézagpótló jelentőségében, mert „a magyar a kelet népe, eredete és szülőföldét csak a keleti kútfők segítségével lehet felderíteni.”

A magyarok őselei és hajdankori nevei... végül is, a szerző saját költségén és kiadásában jelent meg Kolozsváron 1870-ben. A terjedelmes mű első kötete az örmény nép és nyelv kialakulásával, rokoni kapcsolataival és irodalmának történetével foglalkozik, mely a kereszténység felvételét (Kr.u.301) követően több évszázadon át aranykorát éli. A második és terjedelmesebb kötet az örmény kútfők magyarokra és a velük rokon népekre vonatkozó tudósításait, utalásait és az ezekből kiszüremelő történelmi összefüggések értékelését tartalmazza. Lukácsi lelkes hazafiságát, de egyben romantikus szemléletét bizonyítja, hogy az általa kimutatott 210 közös szó alapján rokonságot vél felfedezni az örmények és magyarok között. A későbbi években Szongott Kristóf, Lukácsi munkásságának nagy folytatója és szamosújvári tanártársa, már 510 közös eredetű szó segítségével magyarázta a rokoni kapcsolatokat.

A régi örmény irodalom gazdagsága, műfaji változatossága és más népek művelődésére gyakorolt hatása azt bizonyítja, hogy (a monda szerint) a bibliai Jafet leszármazottai az ó- és középkor nagy kultúrnépe volt. Az értekező próza területéről származó alkotásaik a magyarok őstörténetére utaló adatok gazdag tárházát képezik, melyek sokszor egészen új megvilágításba helyezik ennek részleteit. Lukácsi meglátásában a magyarok nem alkottak egységes népet, törzsszövetségekre, törzsekre és nemzetségekre voltak felosztva, melynek következtében nevük is több történetírónál más és más formában jelenik meg. Történelmi forrásokat vallató kutatásait Mar Ibas Katina (Kr.e. II. sz.) hátrahagyott írásának elemzésével kezdi, aki először tesz említést a hun eredetű, parthusokkal rokon, chusokról, akiket Lukácsi a magyarok őseinek tekint. A hun-chus és az euthalita-hun nép Chorenei Mózes /Kr.u. IV.sz./ Nagy Örményország története című munkájában is feltűnik. A világirodalomban is számon tartott Chorenei Mózes monumentális munkáját a későbbiekben Szongott Kristóf fordította le magyar nyelvre.

Az örmény történetírókat követve, Lukácsi a magyarokat érintő értékes adatokat tár fel Agatanghelosz (Kr.u. IV.sz.), Phárbi Lázár (Kr.u.V.sz.), Seboesz (Kr.u. VII.sz.), Asolich (XI.

sz.) és mások hátrahagyott írásaiból. Feltárt adatai szerint a magyarok legtöbbször a chus név alatt tűnnek fel, melyet a magyar nyelv a kos névalakban őrzött meg. Ugyancsak az ősmagyarokat kell látnunk szerinte Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár A birodalom kormányzásáról című munkájában szereplő szavardokban, akik a Kaukázus térségében, Örményország közelében éltek. Lukácsi szerint, a közös történelmi múlt magyarozza azokat az örményországi helyneveket, mint a Madschar völgy és Madschar város, melyek „nem a vak véletlen művei, hanem az ős előkorban itt lakott magyaroknak köszönhetik fennmaradásukat.”

Másfél évszázada annak, hogy Lukácsi Kristóf megírta A magyarok őselei és hajdankori nevei, .. című munkáját, mely megalkotása óta mit sem veszített értékeiből és időszerűségéből. (A könyv következtetéseinek jó része azonban félreértésnek bizonyult - a szerk. megjegyzése.) Az iránta mutatkozó érdeklődéssel magyarozható, hogy kiadása után jóval később, 1957 és 1976-ban is készült róla korlátolt számú utánnomás.

Amikor egy küzdelmekkel teli és megvalósításokban gazdag munkásélet alkonyán Szamosújvár város képviselőtestülete, a tanári kar és a helyi tisztviselők küldöttsége 1874 március 30-án a plébánialakban megjelentek, hogy Lukácsi Kristóf hetvenedik születésnapján iránta érzett hálójukat leróják, válaszbeszédében az ünnepelt kifejezte azon meggyőződését, hogy a kitüntetést „nem érdemeimnek tulajdonítom, hanem a város azon óhajának, mellyel a jövő nemzedéket buzdítani kívánta. Hazámnak, egyháznak, városomnak szolgálni óhajtottam, mindezt azonban nem érdemül számítom, ez kötelesség.” Lukácsi szavai távoli üzenetnek is hangzanak, melyek egy olyan egyéniség alakját idézik fel, akinek humánus tartása, tudományos önállósága és töretlen jelleme követendő példává nemesedik előttünk.

Kiss Ferenc
(Dés)

*****

A gyergyói táj festője
Karácsony János (1899-1974)
2. rész

Utánnomás az ARMENIA Magyarörmény időszaki szemle 2003/3-4. számából (e cikk első részét 2003. decemberi számában közöltük, ám nem jelezhetjük olvasóinknak, hogy folytatás is következik, ugyanis a lapból, amelyből átvettük, ez nem derült ki - a szerk.)

„1946-ban váltottunk egy-két szót Zifferrel, tudattam, hogy még élek, de semmim sincs - írja említett levelében. - Küldött egy pár tubus festéket, cserébe vásznat küldtem neki. Aztán elszegődtem, tanárnak... 1962-ben jártam nála utoljára ... készült már a hosszú útra”.

Barátsága a közelben élő Nagy Imrével maradt még változatlanul. Otthonában megfordult Szervátiusz Jenő, fiával Tiborral. Ezeknek a hosszú éveknek számára talán legnagyobb elégtételt hozó eseménye az a kiállítás-sorozat, melyet 1965-ben Szervátiusz Jenővel közösen rendezett Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron, Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredában. Mindketten gyűjteményes anyagot mutattak be. Szervátiusz közel félszáz szobrát és domborművét, köztük korai, Csíkban és a Gyimesekben készült alkotásait, Karácsony János 17 olajfestményét és 54 akvarelljét.

Közösségi tárlatokon kívül, melyeken a festőnek legfennebb egy-két képét láthatták, egyéni kiállítást Karácsony János mindössze Marosvásárhelyen és Csíkszeredában, Udvarhelyen szervezett, és vándorkiállítás-szerűen szülőföldje tájaira, Szárhegyre, Ditróba, Gyergyóalfaluba, Csomafalvára vitte el képeit. Fiatal pályatársa és földije, Márton Árpád írt katalógus-előszót, és méltatta az akvarelljeivel megújulni törekvő festő kései jelentkezését.

Kedvvel és kitartással vállalta azt a munkát, mellyel a Gyergyói Múzeum igazgatója, Tarisznyás Márton bízta meg. Ezek a rajzok, utcák, terek, házak nemcsak a múzeumi